

Coordonatorul colecției: acad. MARIUS SALA

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
„IORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

ETYMOLOGICA

18

IULIA MĂRGĂRIT

IPOTEZE ȘI SUGESTII ETIMOLOGICE

NOTE ȘI ARTICOLE

*Pentru Ana și Victor Celac,
cu urări de succes, din
partea autoarei,
Iulia Mărgărit
febr. 2006*

Editura Academiei Române
București, 2005

DOARE, DOR, DORÍ ÎN GRAIURILE ROMÂNEȘTI DIN SERBIA

1. Elementele lexicale menționate în titlu au fost înregistrate într-o anchetă dialectală efectuată recent în Voievodina¹. De la început trebuie să precizăm că termenii *doare, dor, dorí* au fost identificați într-o strânsă relație intracontextuală, motiv pentru care ne-am propus urmărirea și prezentarea lor.

2. *Doare* a apărut spontan într-un enunț referitor la starea de sănătate nesatisfăcătoare, de indisponibilitate momentană, a unei persoane: *N-o ieșit astăzi din sobă, are o doare de măsele* (Uzdin). În aceeași localitate ni s-a spus că *doare*, în prezent, este mai mult un cuvânt „muieresc”, întrebuițat, în special, ca termen de adresare în două împrejurări deosebite: a) pentru un copil mic, numit în limbaj afectiv *doare, ~a mea*; b) pentru o persoană decedată din familie, la înmormântare, și, ulterior „la mormiņ, atunci când se cântă morții”.

Într-o altă localitate, în apropiere de Vârșeț, una dintre informatoare, la întrebarea directă² referitoare la cuvânt, a specificat împrejurările în care se poate auzi: *Când îi omu bolnav, spune „of, of, doarea mea, doarea mea!” sau dacă îi moare cineva din familie, atunci rămâne cu doare, mare doare, doarea lui* (Nicolinț). Într-un alt sat pentru chestiunea „ce fac femeile la mormiņ?” am primit următorul răspuns „*Să cântă după mort, își spun dorul, durerea din suflet, doarea lor, fiecare cu doarea ei, ce o doare* (Grebenat).

3. Ultimul dintre texte, conținând o întreagă familie lexicală, cu nucleu verbal: *a durea, durere* și nuclee nominale propriu zise: *doare, dor*, ne-a orientat atenția către o anumită categorie

¹ Este vorba despre o cercetare pluridisciplinară organizată de Maria Bătcă (de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București) în luna septembrie 2004, în cadrul căreia au fost anchetate mai multe localități.

² Termenul a fost obținut indirect, în mod accidental, cu o singură atestare. Pentru celelalte a fost nevoie de întrebări directe.

de surse: literatura populară. Consultarea colecțiilor folclorice din zonă (de care am dispus) a relevat prezența elementelor indicate: *doare, dor, dorí*.

3.1. *Doare*, cu înțelesul „suferință, durere,” figurează în descântece: *Colăcit, colăcit, / De unde-ai venit, / De cu tine m-am întâlnit / Și-așa doare am primit? / Du-te de la mine / În mijlocu pădurii, / Că acolo șade maica bolii, / Învălită-n pămucă, / Mâncă sâmburi de nucă! / La ea să stai, / Doarea să mi-o iai!* (Roșu 1982, 181).

3.2. Cu același înțeles, cuvântul apare și în bocete: *Mario, când ce-ai betejit³, / Cu fiica tea m-am vorbit, / Că ț-o vinit doare grea, / La cini fiica venea* (Lifa 1995, 65); *Ard-o focu doarea ta, / Că n-ai avut leac la ea! / Mamii, dă ce nu mi-ai spus, / La doctori noi să fim îmblat / Ș-aci să nu te fi băgat* (Roșu 1982, 269).

3.3. Majoritatea atestărilor însă, provenind din bocete, prezintă un sens distinct „durere, suferință sufletească”: *Doamne, nu ț-o fost păcat, / Puișoru când m-ai luat, / Cu doare că m-ai lăsat / Și cu doare! eu oi fi / Cât pe lume oi trăi* (ibid., 312); *Ai fost fiică ca o floare, / M-ai lăsat cu mare doare* (Lifa 1995, 63); *Ghiță mult că o îmblat / Dzâle dă ț-o cumpărat, / Dar când fica ț-o murit, / N-o putut face nimic, / Că doarea asta ț-o fost grea, / Ruptă din inima tea. / Ard-o focu dă ursită, / Că tare-o fost cătrănită!* (ibid., 316).

3.4. Cu această accepție, *doare* se întâlnește contextual cu *dor*, cu care, de altfel, alternează în structura lirică a bocetului: *Lița mea, Anuica mea, / Ieși afară la mama tea! / Locu nu mă mai ține, / Că-i mare doare pă mine! / Că bātu eu l-am luat / Și cu dor mare-am plecat. / Lița mea și fata mea, / Mi-ai dat o tovară grea! / În mormiņ, când am tunat, / Doare mare m-o apucat, / Podrumurile, când le-am luat, / Cu dor mare m-am cântat* (ibid., 314).

Simetria și succesiunea secvențelor, construcția cu același determinant (*mare*), precum și semantismul comun, sugerează filiația termenilor: *ii mare doare la mine / cu dor mare am plecat; doare mare m-o apucat / cu dor mare m-am cântat*. Determinantul (*mare* sau *greu*) are rol de intensiv în raport cu

³ Fragmentele ilustrative respectă ortografia autorilor.

determinatul: *O, Gheorghiu-a mea soție, / Gheorghiuă, de doarea ta, / Pământu nu-l pot călca! / O, Gheorghiuă, dor de-al greu, / Parc-a sălă îl port eu (ibid., 354).*

4. Din punctul de vedere al originii, cele două unități lexicale prezintă situații diferite. *Dor*, conform dicționarului (v. TDRG, CDDE, CADE, SDLR, DM, DEX, MDA) continuă, în linie directă, etimonul latin *dolus*. În privința lui *doare*, consemnat numai în MDA, neînregistrat în alte lucrări lexicografice, etimologia este incertă. Materialele folclorice consultate sugerează posibile surse de proveniență. Atât după formă cât și după sens, *doare* ar putea constitui o variantă desprinsă din *duroare*, termen vechi pentru „durere”, succesori al lat. *dolorem*, înregistrat, pentru secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în Banat, cu sensul primitiv și un altul, în exclusivitate pentru zonă, în forma de plural *durori* „podagră, reumatism” (v. DLRLV s.v. 1°, 2). Cuvântul, semnalat, de altfel, din veacul al XVI-lea (Densusianu, ILR, 315), cu o arie în restrângere în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea (Moldova, Banat, Transilvania, Crișana – v. DLRLV s.v. 1°), concurat de sinonimul creat pe teren românesc *durere*, „sprijinit”, ca poziție în lexic, de verbul de la care descinde și de alte derivate (*dureros, îndurera, îndurerat*), se mai întâlnește sporadic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în perimetru dialectal (prin părțile Sibiului, v. GS, VI, 226), în perioada următoare nemaifiind atestat; „astăzi (= 1914, IM) numai dial. *durori* «goutte, rhumatisme»” (CDDE, nr. 528). Înregistrat pentru etapa actuală în Crișana (Teaha 1961, 108, 111), în Maramureș (în culegeri de literatură populară: Bârlea 1966, 254, 255), în partea de dincolo de Tisa a provinciei (Dialect. rom., 158), recent în zona meridională a dacoromânei (v. Gl. Munt. s.v.), *duroare* supraviețuiește, probabil, în graiurile românești din Voievodina, mai ales în repertoriul bocetelor, în forma redusă a corpului fonetic⁴. Redimensionarea termenului s-ar

⁴ Reorganizarea corpului fonetic prin haplogogie reprezintă un proces curent în vorbirea populară. În cazul de față avem în vedere limba descântecelor și a bocetelor din care menționăm câteva cazuri: *deotori, deotorițe < deochetori, deochetorițe: Mă dusăi pe cale, pe cărare, / Pe drumul cel mare, / Mă întâlnii cu nouă moroi, / Cu nouă strigoi, / Cu nouă deotori / Cu nouă deotorițe* (Maramureș – Bârlea 1968, 340); *lostea, gostea < logostea: Una stea, lostea* (Bucovina – Pârvescu 1908, 75); *Două stele, gostele* (Bucovina – Marian 1893, 91).

putea explica prin rigorile speciilor folclorice a căror practicare impune, prin excelență, termeni fără dificultăți de pronunțare. Fiind vorba de creații de ritual, oficierea și eficiența acestora sunt condiționate și de coerența și fluența rostirii.

Cristalizarea și specializarea lexemului *doare* în cântecul funerar al românilor din Serbia au fost favorizate, fără îndoială, de proximitatea contextuală a unor termeni înrudiți. Astfel, *dor*, atestat în secolul al XVI-lea cu aceeași semnificație ca și *duroare*, ulterior generalizând un sens nou, rămâne cu vechea accepție exclusiv în perimetru dialectal⁵ (cf. atestările recente din aria sudică – v. Gl. Munt. s.v.). În bocetele din zona amintită, el s-a conservat și cu sensul primordial: *Fiica mea, naltă, frumoasă, / M-ai lăsat dor mare-n oase (ibid., 296)*, sens confirmat prin raportarea la sinonime în contexte similare: *Am ugii eu sângea, / Am ugii nesănătoasă / Și cu betejuțe-n oasă (ibid., 294)*. În majoritatea cazurilor însă, *dor* definește un sentiment complex, axat pe o singură dominantă „durere sufletească amplificată de dragoste prin pierderea unei persoane apropiate”. Cu această semnificație, el reprezintă un cuvânt „cheie” în cântecul funerar: *Ș-o voit moartea blestemată / Că v-o luat pre voi odată, / Pr-o mamă și un ficior / Și-o umplut casa de dor* (Roșu 1982, 330). *Doare*, fie că s-a desprins din *duroare*, fie că s-a conturat ca variantă feminină de la *dor*⁶, fie că a fost percepută și asimilată ca variantă a acestuia după separarea din *duroare*, a dobândit, sub impulsul lui *dor*, în mod simetric, același înțeles, pe lângă identitatea semantică preexistentă.

⁵ Pentru discuții asupra termenului din multiple puncte de vedere, v. T. Teaha, *Termeni regionali moșteniți din latină în graiurile munteneste actuale*, în FD, X, 1991, p. 79–95; Gr. Brâncuș, *Rom. dor, alb. mall*, în SCL, XLIX, 1998, nr. 1–2, p. 39–43; Th. Hristea, *Structura și evoluția semantică a substantivului „dor”* (un caz de „pletora semantică”), în LL, 1999, nr. 2, p. 5–16; Iulia Mărgărit, *Elemente lexicale conservatoare în graiurile munteneste*, în LR, LI, 2002, nr. 1–3, p. 55–64.

⁶ Cf. în acest sens *dorele*, variantă de plural a substantivului *dor*, impusă de context, într-un bocet înregistrat în județul Brăila, la începutul veacului trecut: *Am văzut / Mila cu milele, / Iubita cu iubitele, / Dorul cu dorele* (Păsculescu 1910, 122). Dată fiind schema construcțiilor precedente (singularul asociat cu pluralul), *dorele* apare ca o creație conjuncturală, *ad-hoc*, fără ecou.

Impunerea noului termen a fost avantajată și de prezența formei verbale omonime (indicativ prezent, 3 sg.), des întâlnită în incantațiile funerare. *Audz, Ilio, doarea mea, / Rău mă doare inima, / Când ghîndesc la viața ta (ibid., 352); Greu îi doru din sicriu, / Dar greu și de omu-al viu! / Ala-l știe care-l are / Și măicuța care-o doare (ibid., 331); Dar scoală, ficuța mea, / Rău mă doare inima, / C-ai fost, fică, fată mare / Și rău inima mă doare! (ibid., 301); O, Doamne, măicuța mea, / Rău mă doare inima! (ibid., 270); Da, au, au inima mea, / Tare rău mă doare ea! (ibid., 284); Mamă, mi-s ficuța tea, / Rău mă doare inima! (ibid., 264).* Secvența laitmotiv (rău) mă doare ar fi putut să se convertească în *doarea mea* după *dorul meu* (cf. *Puiu meu și doru meu – ibid., 320*), cu o altă motivație, în afară de simetria *dor / doare* și scurtimea, în raport cu sinonimul *durere / doare*. În același timp, nu putem ignora posibilitatea modelării termenului, din necesități metrice, prozodice, de la ambele baze, *dor, duroare*, sau de la oricare dintre ele, în însuși exercițiul bocetului: *Gheorghîță, de doarea ta, / Pământu nu-l pot călca! (ibid., 354); Când îi sărbătoare mare, / Mă umplu mamă de doare (ibid., 268); Ai fost, fică, ca o floare, / M-ai lăsat cu mare doare! (ibid., 310); Când mă bag în soba mare, / Tare mă cuprinde o doare! (ibid., 336); Sora mea și doarea mea, / C-ai murit prea tinerea! (ibid., 337).* S-au putut dezvolta, în paralel, pe baza celor două unități lexicale, formule de adresare rimate: *Draga mea și puiu meu! / Draga mea și doru-al greu! (ibid., 317); Buna mea și doarea mea! (ibid., 319); Ieși afară, puiu meu, / Ieși afară, dorul meu! (ibid., 305); Tata meu și doarea mea, / Ieși afar la fiica ta! (ibid., 275).*

Dintre ipotezele propuse, filiația *doare < duroare*⁷ pare, dacă nu mai convingătoare, cel puțin mai ușor de argumentat,

⁷ Problema care ne preocupă a făcut deja obiectul unei discuții încheiate, după toate aparențele: „Înrudirea lui *doare* cu *dor* este evidentă. În unele părți, *dor* a fost înregistrat chiar ca sinonim cu *durere* (fizică) [...]. *Doare* este varianta primitivă, căci *duroare* a fost creat dintr-un plural a lui *doare*, *dorori*, influențat de *doare* vb. ind. și acomodat apoi după *durere*, *dureri* (Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat*, Timișoara, Editura „Facla”, 1985, 99).

întrucât descendența prin redimensionare nu afectează clasa morfologică a variantei în raport cu baza, cum s-ar întâmpla în conversiunea verb > nume, iar contragerea are motivație plauzibilă. În sprijinul acesteia, menționăm același cuplu din aria meridională a dacoromânei, rezultat independent, dar în condiții similare. În Teleorman, în descântece, de altfel bine reprezentate ca specie folclorică în zonă, se întâlnesc ambii termeni: *Cum taie secera asta buruienile, / Rugii, bozii, verzi și uscate / Și dulci și amare, / Așa să taie de la cutare / Boala, duroarea, junghiurile (MAT. FOLK., 654); În oasele cutăruia te arunc, / Să scoți toată boala, / Toată duroarea, / Toată moleșeala, / Toată târomeala! (ibid., 659); Îl curăță, / Îl spală, / De toată doarea, / De toată putoarea (ibid., 682).* Pe baza minicontextelor, relativ apropiate: *Să scoți toată boala, / Toată duroarea; Se spală de toată doarea / De toată putoarea*, desprinderea unei variante formale *doare < duroare* apare ca un proces firesc, „declanșat” în însuși derularea ritualului, ca modalitate de multiplicare a unităților lexicale specializate și de manevrare a acestora. Alte exemple din aceeași zonă pun în evidență „suplețea” termenilor „cheie”, selectați în forma de singular și plural și în alternanță sinonimică, în asamblarea mecanismului lexical: *Un soare / c-o duroare ... / Nouă sori / Cu nouă durori / Și c-un bob de mac / Să nu mai aibă cutare dor de cap (Teodorescu, P.P., 396, Ilfov).* În aceste condiții, soluția propusă în MDA „postverbal de la *durea*” devine mai puțin convingătoare.

Odată creat, *doare* prezintă o indiscutabilă relație de sinonimie cu *dor*, în urma aceluiași traseu semantic evolutiv, evidentă în următoarele situații:

a) în construcții, atunci când unul dintre termeni îl reia pe celălalt: *O, Doamne, doarea mea, / La nime, Doamne, n-o da, / Dă-le, Doamne, la toți bine, / Nu le da dor ca la mine! (Lifa 1998, 50); Maica mea a bună tare / M-a lăsat cu doru-ăl mare! / O, Doamne, că grea îi doarea, / N-are capăt ca și marea! (Roșu 1982, 296);*

b) prin implicarea fiecăruia dintre lexeme în formule de adresare ca termen secund, după numele propriu sau un substituit

al acestuia: *Dară, dar Traianu meu, / Puiu meu și doru meu* (Roșu 1982, 329); *Draga mea și puiu meu, / Draga mea și doru-al greu!* (*ibid.*, 317); *Tata meu și doarea mea!* (*ibid.*, 275); *Iu, dragu meu, Ilia meu! / Și iară doru-al greu!* (*ibid.*, 305); *Muma mea și doarea mea!* (*ibid.*, 275); *Buna mea și doarea mea, / Fiica mea și doarea mea!* (*ibid.*, 316); *O, Adame, doarea mea!* (*ibid.*, 302); *O, Gheorghiiță, doru meu, / Doru meu, puterea mea!* (*ibid.*, 354);

c) în crearea de expresii pe baza aceluiași nucleu verbal a lăsa cu dor, a lăsa cu doare „a îndurera”: *Puiu meu și doru meu, / Te-ai dus, puiule, până-n nor, / M-ai lăsat cu mare dor!* (*ibid.*, 321); *Ai fost, fiică, ca o floare, / M-ai lăsat cu mare doare!* (*ibid.*, 310); *Tata meu și muma mea, / M-ați lăsat cu doare grea!* (Lifa 1998, 79); *a purta, a duce dor, a purta, a duce doare* „a îndura, a suferi bocind, jelind, cultivând amintirea celor dispăruți”: *Scoală mamă, ieși afară / Și îmi du a mea povară! / Audz, scumpa mama mea, / Doru tău nu-l pot purta!* (Roșu 1982, 263); *Scoală-te, Ioșca te scoală, / Că mie mi-i tare greu, / Doarea n-o mai pot purta, / Că de mică micutea, / Am știut doarea purta!* (*ibid.*, 360);

d) în posibilitatea de a apărea ca repere circumstanțiale în contexte cu un conținut asemănător: *O, Doamne, măicuța mea, / Dar vină la sărbătoare, / C-atuncea-i doarea mai mare, / Că toate nevestile / Își așteaptă mamile ... / Să te strig cu doru-ăl mare, / Ca să eși, tu, mamă afară, / Să mă descarc de tovară!* (Lifa 1998, 28); *Dar scoală, puiule, scoală, / Vină la Paști, la Rusale, / Când îi doarea a mai mare, / C-așa îi doru de greu / Ca imala primăvara, / Călcată de toată țara!* (Roșu 1982, 295);

e) în extensiune semantică strict contextuală, ambii termeni însemnând „drag(ă), scump(ă)!: *Aid-acas, puiule, doare, / Că-i dzăuă dă sărbătoare!* (Lifa 1998, 73); *Fără mumă nu mai sta, / Văsălică, doarea mea!* (*ibid.*, 72); *Soră, soră, doarea mea, / Ieși afar la nana tea!* (Roșu 1982, 318); *Ieși afară, puiu meu, / Ieși afară, doru meu!* (*ibid.*, 305). În contexte similare, se întâlnesc adjectivele respective: *Scoală, mamă, scoală dragă!* (Roșu 1982, 259); *Fiica mea și draga mea!* (*ibid.*, 307); *Sofia mea și scumpa mea!* (*ibid.*, 309); *Scoală-te Ioșca, te scoală / Scoală-te,*

*milo*⁸, te scoală! (*ibid.*, 360); *Mama mea și mila mea, / Haid-acas cu fica tea!* (*ibid.*, 269). Conotația dublă rezultă și dintr-un anumit „joc” al semnificațiilor (*O, Doamne, ce dor de greu, / De ce-ai murit, doru meu* – Roșu 1982, 307) sau al alternanței terminologice (*Mama mea și doarea mea, / Vino doru și mi-l ia* – *ibid.*, 273).

Tot prin extensiune de sens cele două sinonime semnifică „dragoste, iubire”: *M-oi ruga la pământior, / Să se deschidă cu dor, / Să-mi aduc puiu-n obor* (Roșu 1982, 321); *Puișoru meu ăl dulce, / Mama ț-o vinit la cruce / Și te strâng cu doare mare / Ca să ieși la min-afară!* (*ibid.*, 311).

Faptul că lărgirea sferei semantice este mult mai bine reprezentată pentru *dor* constituie un argument în favoarea preexistenței acestuia în repertoriul bocetelor și a calității sale de „model” în procesul de cristalizare și de evoluție a perechii sinonimice *doare*. Astfel, în exclusivitate pentru *dor*, s-au conturat și alte sensuri subsecvente:

– „milă, compasiune, regret”: *Îl văd p-al tău frățior / Și de el, Sima, mi-i dor / Că, de când tu ai plecat, / Eu pe el l-am mângâiat* (Roșu 1982, 300); *Că eu, baică, n-am pre nime: / N-am nici tată, / N-am nici mamă, / N-am nici frați, / N-am nici surori, / Nu am pre nime cu dor!* (*ibid.*, 340); *După a meu puișor / La toată lumea-i dor, / Că ești, mamă, tinerel, / Moare mama d-al tău jăl!* (*ibid.*, 295); *Îți port fiică, doru tău / A tău și-a lu puii tăi / C-or rămas fără cini ei, / Tare mi-i dor după ei!* (Lifa 1998, 44);

– „plâns, bocet”: *Când în sobă m-am băgat, / De dor eu că m-am înflat, / Pre măicuță eu acasă / Am aflat-o întinsă pă masă* (Roșu 1982, 271); *Când tu, mamă, ai plecat, / De dor eu că m-am înflat, / M-am înflat și m-am uscat, / Că lângă tine n-am stat!* (*ibid.*, 271);

– „informație, știre, veste”: *Că de când tu ai plecat / Nici o carte n-ai scriat / Ori pencil - o ruginit, / D-aia carte n-ai scriat / Și eu dor n-am căpătat!* (*ibid.*, 353).

⁸ Este vorba despre un împrumut din limba sârbă, variabil după gen, din adresarea afectivă: cf. *mila (moja)* „scumpa mea!” (Gămulescu 1974, 55).

5. În aceleași contexte fixe a fost atestat și un verb corespunzător cu un anumit semantism: *a (se) dori* „a-și exprima *doarea, dorul*, în anumite împrejurări, în plânset”, neînregistrat în dicționare sau în glosare. El poate fi raportat deopotrivă la *doare* și la *dor*, ca potențiali radicali, atât ca formă, cât și ca sens, date fiind apropierea formale și calitatea de sinonime. Crearea verbului, precum și semantismul acestuia, se motivează contextual. Bocetul reprezintă modalitatea prin care persoana îndurerată își spune sau poartă, duce *dorul, doarea*, prin acțiunea cu numele *a (se) dori*: *Audz, mumă, muma mea, / Cum plânge ficuța tea, / Cum plânge și se boiește [= se frământă] / Și după tîni se dorește!* (*ibid.*, 268). Din acest motiv, verbul rămâne dependent față de specia în care a apărut și limitat ca circulație la cadrul acesteia. Derivatul verbal se disociază de omonimul din limba standard în mai multe privințe: a) ca mod de formare: *a (se) dori* constituie o formație independentă, autonomă, cu potențială dublă bază derivativă (*dor* și *doare*), implicată obligatoriu într-o structură verbală de tipul: *a-și spune, a-și striga dorul / doarea*; b) ca formă, verbul din grai are în structură pronumele reflexiv⁹, facultativ, prin analogie cu *a se cânta*; c) ca înțeles, uneori *a se dori* „absoarbe” sensul fundamental al lui *a dori*. Altfel spus, hipertrofia semantică contextuală, evidentă în capacitatea verbului de a acumula simultan ambele sensuri se explică prin relația de omonimie¹⁰ în care s-a înscris: *Mama tare vă dorește / De mintun se betejește!* (Roșu 1982, 294); *Stau acasă și-l doresc, / Și tot la el mă ghîndesc / Cine că l-o blăstămat / De de tovar-ast o dat!* (*ibid.*, 320); *Fiica mea dorită tare* (*ibid.*, 325). În astfel de cazuri, atunci când apare asociat cu un alt verb din aceeași sferă semantică, *dori* se delimitează semantic: *O, mamă m-ai blăstămat /*

⁹ Ca și *a boci*, sinonimul recent înregistrat prezintă o variantă tranzitivă: [Frații] *îs parte omenească / Ei nu știu ca să dorească!* (Roșu 1982, 357); *Noi ne-am zăbovit / Dar mare am dorit / Că s-o despărțit / Tânăra de Eva / De la mama ei, / De la tata ei!* (*ibid.*, 366).

¹⁰ Aceași situație se întâlnește și în cazul numelui asociat cu determinanți cu scopul de a preîntâmpina posibila ambiguitate prin omonimie: *doru-âl mare* (Roșu 1982, 286; Lifa 1998, 28), *doru-âl greu* (Roșu 1982, 305).

De-atât am avut să pat, / Să umblu eu tot plângând / Familia tot dorind! (Roșu 1982, 264).

Verbul, ca și temele de la care descinde, face parte din lexicul specializat al cântecului funerar, practicat, indiscutabil, de femei, definit în partea locului, din acest motiv, „mueresc”: *Mumânile cu ficuță / Să bucură c-au miluță!* (Lifa 1998, 44); *O Gheorghiu-a mea soție, / Ieși afară tu la mine!* (Roșu 1983, 354); *Audz, dragă, soțu meu, / Ascultă ce mă rog eu, / Spune-mi tu, averea mea, / Ce să fac cu doarea tea?* (*ibid.* 351); *Audz, mamă, / mama mea, / Cum plânge ficuța ta?* (*ibid.*, 268); *Tata meu și mila mea, / Ieși afar la fica tea!* (*ibid.*, 267); *Bună dzăua, maică dulce, / Ț-o vinit fiica la cruce!* (*ibid.*, 275); *Vin pân la tine la cruce / Și mă doresc, sora mea, / Că m-ați lăsat singurea!* (*ibid.*, 358). În absența femeilor din familie, suplinite ocazional la *mormiņ*, persoana defunctă este deplânsă și sub acest aspect: *Laie n-o avut sorori, / Numa are frățiori! / Îs oameni cu pălărie, / Doru lui ei nu-l pot știe, / Că îs parte omenească / Și nu știu ca să-l dorească!* (*ibid.*, 357); *Mario, am auzit, / Ortaca mea, c-ai pierit. / Stau și mă uit la cine, / Că nu ce dorește nime. / La a tău pui dor că i-o fi, / Dar îi om d-a ce dori!*¹¹. */ Eu te strig, Maria mea, / În locu la fiica tea. / Fiica tea de-ai fi avut, / Lângă cap ar fi șzut / Și ea mult ce-ar fi dorit!* (Lifa 1985, 65). Practicarea ritualului de către bărbați constituie un fapt accidental în cadrul comunității: „Bocesc numai femei. Se știe numai de trei bărbați în sat care au bocit. Doi erau luați în răs, socotiți «muerotche», dar aveau dar. Unul însă își bocea fiica moartă prea de timpuriu și în timp ce acesta bocea, toți cei care-l ascultau vărsau lacrimi” (Lifa 1995, 53). În consecință, bocetul este asumat de femei, în orice condiții, ca o îndatorire de la care sustragerea este de neconceput, de neimaginat: *Tot mă mir, ficuța mea, / Cum poți tu acolo sta? / Toată ziua te doresc, / Doru să mi-l potolesc... Că mi-s bătrână,*

¹¹ În formularea *dar îi om de-a ce dori* recunoaștem exprimarea dialectal-arhaică întâlnită în bocetele din alte zone: *Sfânta moarte te-o luat / Și n-am cu cine grăi, / Păr galben de-a despleti!* (Vasilie 1909, 190); *Frățioare, dragu meu, / Poate vezi pe tătucu / Cu gura de-a te întreba* (*ibid.*, 194).

vezi bine! / Și nu pot veni la tine, / Dar eu viu așa cum pot / Pe tine să te doresc (Roșu 1982, 309). Prin dispariția unei persoane din familie, mamele, surorile, fiicele sunt transpuse automat într-o stare definită inegalabil în grai *eu mi-s de dorit* „eu trebuie să bocesc”: *Iu, dragă, ficuța mea, / Ieși, câtu la min la cruce / Să vorbim o vorbă dulce ... / Nu mai ești tu de venit, / Numai eu mi-s de dorit. După tine m-am dorit, / Dar tu nu m-ai auzit!* (ibid., 314). Opoziția mamă / fiică creată prin separare și izolare, în lumi opuse, se marchează suplimentar prin secvențele omofone *nu mai (ești tu de venit) = pierderea calității de ... numai (eu mi-s de dorit)*, prin restrângere absolută, obligația „de dorit” revenind fără comentarii, persoanei supraviețuitoare (vezi adverbul de restricție). Abdicarea femeii în practicarea ritualului se acceptă doar în virtutea vârstei: fie prin neîmplinire: *Că fiica i-i tinerea / Nu-i poate doru purta* (Roșu 1982, 315), fie prin depășire: *Și-acuma am bătrânit / Și nu mi-s mai de dorit, / Că tare am tăbărât!* (Roșu 1982, 301). Atunci când, mai ales, în momentul de față, este vorba de plecarea „peste mări și țări”, de moartea survenită acolo, femeile se simt frustrate de posibilitatea de a îndeplini îndatoririle de suflet: *În Americ-ai plecat, / De doare m-ai încărcat, / Fetele s-or speriat, / Că-i tăicuțu lor departe / Și nu pot ele străbate ... / Nu pot cu el să-ntânească / Tăicuțu să și-l dorească ... / Ard-o focu Americă / Și pe tine Columbus / Unde-America ai pus!* (ibid., 262).

6. Termenii *doare, dor, dori* atrag atenția prin prezența lor comună în repertoriul bocetelor. Faptul se explică, pe de o parte, prin apartenența la aceeași familie lexicală, implicit, la aceeași sferă semantică, pe de altă parte, prin compatibilitatea lor cu substanța lirică a speciei folclorice amintite.

Prin raportare la limba standard ei aparțin lexicului dialectal, în grade diferite: *dor* se distinge prin semantism specific dobândit la nivel dialectal; *doare* și *dori* reprezintă formații proprii graiurilor.

În privința originii, situația lor nu este unitară. *Dor* descinde dintr-un etimon moștenit din latină, celelalte s-au cristalizat ca unități lexicale definitorii pentru vocabularul dialectal, pe terenul limbii române, având ca baze termeni din

fondul latin, în procese mai mult sau mai puțin complexe: *dori* s-a format cu aportul ambilor radicali, în calitate de nucleu nominale din alcătuirea unor expresii verbale; pentru *doare* soluțiile etimologice sunt mai puțin certe: coruperea din *duroare*, conservat și îmbogățit semantic în graiurile bănățene, din *dor* ca varianta feminină, sub influența formei verbale omonime (*doare*), frecventă în bocete, sau prin modelarea unei variante impuse de rigorile prozodice ale textelor versificate. În absența argumentelor decisive pentru celelalte ipoteze, observăm totuși că *doare* se explică satisfăcător din *duroare*, sub aspectul formei, al sensului și chiar al motivației.

Doare și *dori* caracterizează vocabularul dialectal al femeilor române din Banatul sârbesc și deocamdată nu putem afirma că este vorba de o inovație panbănățeană. Modelarea termenilor discutați, ca elemente specifice unui anumit segment al liricii populare, constituie rezultatul unui proces strict intracontextual, desfășurat în paralel și în aria sudică, la nivelul descântecelor.

Ca termeni specializați pentru un anumit ritual, pentru o anumită împrejurare a existenței umane, cu funcție restrictivă, circumscrișă, cu întrebuițare mai degrabă accidentală în vorbirea cotidiană, *doare* și *dori* exemplifică îmbogățirea și evoluția convergentă a lexicului dialectal, pe baza fondului latin moștenit, în arii neînvecinate, probând încă o dată unitatea remarcabilă a dacoromânei.

În curs de apariție în FD, 2003–2004